

**Monjos, capellans i regidors.
Literatura i canvi polític a Ripoll a mitjan segle XVIII**

JORDI MASCARELLA
Institut de Llengua i Cultura Catalanes (Secció F. Eiximenis)

1. El context

Ara i aquí pot semblar anecdòtic o superficial posar en relació la literatura amb la política. Però si ens situem en una perspectiva diacrònica, especialment si ens referim al segle XVIII, és molt fàcil no només connectar aquestes dues activitats socials sinó, en darrer terme, identificar-ne basaments comuns. Sovint l'encotillament acadèmic resulta una incomoditat que trasladem a l'objecte mateix, i la conseqüència és o bé que les anàlisis migparteixen un fenomen comprensible o bé que el deixen en terra de ningú.¹

El cas és que la història de les relacions polítiques i econòmiques entre el monestir benedictí i la vila de Ripoll en l'edat moderna ha estat molt desatessa per part dels estudiosos. Josep Maria Pellicer i Pagès, per exemple, dedica al tema només una vintena de pàgines en la seva monografia *Santa Maria del Monasterio de Ripoll*, publicada el 1888. Aquesta migradesa sobta, a la vista de la gran quantitat de documentació que posseïm del període. Evidentment, la selecció de Pellicer no respon tant a raons quantitatives com a les qualitatives o ideològiques, que no

¹ Mostra de la dificultat d'aquestes opcions i el problema de la classificació són, per exemple, l'article d'Eulàlia Duran, «La historiografia catalana en el pas del Renaixement al Barroc: el poema èpic sobre Lepant, de Joan Pujol (1573)», dins *La Cultura Catalana tra l'Umanesimo e il Barrocco*, Pàdua, 1994, pp. 271-281; o l'empresa més actualitzada de Max Cahner a propòsit de la *Literatura de la Revolució i Contrarevolució 1789-1849*, Barcelona, 1998 (només n'ha aparegut el primer volum). Henry Ettinghausen va eludir aquestes dificultats en el seu monumental recull de plecs solts *La guerra dels segadors a través de la premsa de l'època*, 4 vols., Barcelona, 1993.

feien aconsellable insistir en aquelles connexions socials, sovint conflictives, en el també delicat moment de la restauració.²

D'altra banda, però, les aproximacions més modernes que avui anomenem transversals, provinents de la historiografia de les idees o de la història cultural, no acostumen a prendre com a tema els estudis de detall, que resulten massa concrets per als seus objectius.

La modesta intenció d'aquests fulls és presentar un text que manifesta un estat de coses polítiques molt localitzat en un important moment de canvi, i l'opinió d'alguns dels seus agents. Un text, doncs, que segurament s'escapa del cànon literari actual i que hem d'encarar amb el seu context immediat: el Ripoll de mitjan segle XVIII.

El conflicte entre jerarquies eclesiàstiques

Per mirar de posar ordre en el discurs, encara que sigui de manera esquemàtica, destacarem una triple línia d'enfrontaments politicosocials que, en realitat, s'imbricaven i es teixien d'una manera complexa.

Ocupem-nos en primer lloc de la interferència, quant a l'administració i jurisdicció eclesiàstiques, entre l'abat del monestir i els bisbats circumdants. La prelatura abacial sobrepassava el propi territori de la vila —que l'abadia feia constar sempre com a *nullius diœcesis*—, i abastava competències (col·lacions, capellanies, beneficis) sobre parròquies més o menys llunyanes, dins els límits episcopals veïns: Solsona, Urgell i Vic. D'aquests tres, l'enfrontament amb Vic va ser el més important, atès que el territori que envolta el nucli de la vila depenia eclesiàsticament de la seu osonenca. Aquesta contigüitat ocasionà, entre d'altres, qüestions sobre drets de visita. Després de múltiples contenciosos, es va arribar a

² Josep Maria Torras i Ribé, «La lluita per la constitució del municipi de Ripoll, un plet antisenyorial en el segle XVIII», comunicació llegida a la *XXII Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos*, Ripoll, 1978, 12 pp. (inèdit), i Íd., «Aproximació a l'estudi del domini baronial del monestir de Ripoll (1266-1719)», dins *Actes del I Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, vol. 1, Barcelona, 1984, pp. 203-209; Assumpta Suñer, «El Senyoriu del Monestir de Santa Maria de Ripoll», *Scriptorium*, núms. 37-42 (gener-juny) de 1926, pp. 1-4, 1-5, 1-4, 1-3, 2-3, 1-3; Tomàs Ragner i Fossas, «La Real Vegueria de Ripoll i Ripollès», *Scriptorium*, núms. 69-70 (setembre-octubre) de 1928, pp. 1-4 i 3-6; Eudald Graells, «La lluita secular dels homes de Ripoll per aconseguir Consolat o Municipi. Un aspecte de la jurisdicció civil de l'abat del Monestir», *Annals del Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès, 1987-1988*, pp. 53-67; Joan Busquets i Xambó, «La lluita pel poder religiós al Ripoll de la primera meitat del segle XVIII», *Annals del Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès, 1989-1990*, pp. 95-114.

un acord, confirmat a Roma mitjançant una butlla de Benet XIV (publicada el 1749), on es delimitaven exactament els territoris i els drets de cada dignitat.

De tota manera, malgrat el cost que va suposar arribar en aquesta concòrdia i malgrat la potestat que la sancionava, podem pensar que el pacte va tenir uns efectes pacificadors bastant atenuats.

El convent del monestir contra la comunitat de Sant Pere

La raó que fonamenta aquesta sospita són els ininterromputs plets amb l'església secular de Sant Pere de Ripoll, veïna immediata de l'església monestirial de Santa Maria. L'abat i monjos contendien des de finals del segle XVI per diverses qüestions de matricitat, parroquialitat, precedència i altres qüestions relacionades amb les funcions i privilegis eclesiàstics contra la comunitat de domers i preveres que hi havia fundat al segle XIV l'abat Hug Desbac, acció que era valorada des del monestir molt críticament en l'abaciologi de 1739: «Instituit confraternitatem presbyterorum in ecclesia Sancti Petri Rivipulli anno 1336 [per 1338] bona fide et ad augmentandum cultum divinum, et non cogitando quanta dispendia ex hoc nobis evenerint».³ Les disputes i els dispendis van continuar al llarg de tot el segle XVIII.

Sant Pere havia actuat tradicionalment com a parroquial. La gran extensió de la parròquia extramurs va fer repartir la cura d'ànimes en tres domers, que s'ocupaven individualment de distintes àrees geogràfiques (anomenades "banades") i es responsabilitzaven solidàriament de l'església de Sant Pere, encara que cap no podia considerar-se'n rector amb propietat. Al costat d'aquests, nomenats per l'abat, s'hi aplegaven els altres membres de la comunitat, oriünds de Ripoll, amb secretariat propi des de 1629, procuradors, arxiver, bosser i clavari.

Els conflictes administratius s'originaren pels dos extrems: per la pretensió del bisbe de Vic de nomenar els domers —que ell sí que assimilava a rectors—, i per la pretensió de l'abat d'introduir forasters a la comunitat, en contra del tradicional *ius soli*, cosa que va provocar llargs contenciosos per raó de les admissions.

Paral·lelament, els plets s'estengueren a qüestions funcionals: baptismes, funerals, administració de sagraments, precedència en els oficis religiosos... Continues disputes, al·legacions, caucions i accions que van

³ Jordi Mascarella, cd., «L'abaciologi glossat del monestir de Ripoll», *Annals del Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès, 1989-1990*, p. 32.

acabar més d'una vegada amb l'excomunicació temporal dels partidaris d'un costat o de l'altre, amb la presó i fins amb l'exili forçós.

Coneixem diversos projectes i redaccions de concòrdies entre les dues comunitats (1698, 1700, 1733, 1735, 1740...), que se'ns revelen ineficaços. En qualsevol cas de litigi, el camí més habitual era el jurídic: s'iniciava en la cúria eclesiàstica ripollesa, i prosseguia en els successius recursos a la metropolitana (Tarragona), a la nunciatura (Madrid) i finalment a la Rota Romana, allargassant les causes per espai d'anys i malmetent esforços i rendes d'ambdues comunitats (les "dispendia" que retreia més amunt l'*Abaciologi*).

El 1738 es produeix una novetat en aquesta dinàmica processal, que tindrà repercussions importants: l'apel·lació a la Reial Audiència de Barcelona, que s'hi va declarar competent i introduïa així un element aliè al pur procediment canònic (a partir de 1742).

El 1753, amb l'aprovació del nou concordat entre l'Estat i l'Església, el proveïment de domers –punt clau per al control ideològic del col·lectiu del preveres– va passar a ser competència del patronat reial i es va afeblir, definitivament, el poder de l'abat en aquest àmbit.

El problema senyorial

Un tercer conflicte es veu expressat entre l'abat, com a baró o senyor jurisdiccional de la vila, i una part d'homes de la població decidits a governar-se. Podem rastrejar les dades més immediates des de l'any 1687, en què cinc veïns presenten un plet a la Reial Audiència contra l'abat «negant ser sos vassalls»; per resposta varen ser cridats per «desenemics» del senyor.

Al costat de les iniciatives personals, trobem els al·legats de *La Jurisdicció Real Defendida* (1682), i les successives creacions d'Universitat o Consell arran de l'entrada dels francesos el 1690 i 1694. El resultat era sempre el mateix: amb el restabliment de l'ordre senyorial cassava la institució del comú. L'episodi de 1698, amb la presència imposada del magistrat Josep Güell acompanyat de gent d'armes, que represalià el sector contrari a l'abat, va resultar especialment dur. Tot i això, el 1707, aprofitant la situació confusa de la guerra de Successió, Carles VI atorga a instàncies dels ripollesos un Privilegi Reial de Consell i Consellers, que

va ser revocat arran del resultat de la guerra, atenent al fet que l'abat Fèlix de Vilaplana era obertament partidari del règim borbònic.⁴

És per aquesta peculiar situació que, fins i tot en contra del nou ordre emanat del Decret de Nova Planta, Ripoll va mantenir-se com a lloc baronal sense cap mena de Consell ni Universitat al llarg de quaranta anys, en una situació interpretada per alguns sectors de la població com un clar greuge comparatiu.

El 1719, en una escaramussa d'entrada dels francesos, es crea de nou un Consolat, que és abolit en retornar la vila a mans del rei espanyol.

La qüestió no es resol fins al 1755, amb una Reial Cèdula de Ferran VI amb data de 10 de gener, que concedeix la formació d'un cos d'Universitat i Ajuntament als homes de Ripoll. El formaven sis regidors, sota la tutela del poder abacial (a qui competia, a més, nomenar directament el batlle). No tenim notícia de les gestions prèvies per aconseguir aquesta institució, que podríem avaluar de tèbia; per això no tan sols la posada en marxa, sinó la continuïtat fins a 1811 van resultar molt dificultoses i controvertides.

Aquesta remoguda situació local pot contribuir a explicar que Martín de Sarmiento, estudiós i difusor de l'obra de Feijoo, renunciés al seu nomenament com a abat de Ripoll, per presentació reial (1754-1756), i ho comentés amb les següents paraules: «Hermano: despues que llegué y vi las orejas al lobo, y sé las infinitas mandas que tiene la abadía anejas, voy ya pensando de otro modo que pensaba ahí... Estoy aburridísimo con Ripoll y con Madrid, y con todo género de empleo, dignidad, oficio y oropel».⁵

Transversalitat dels conflictes

Repetim que, en les tres línies esmentades fins aquí, no es tracta de conflictes aïllats, sinó superposats. Per il·lustrar-ho d'una manera simplificada, podem entreveure com el bisbat comptava amb part del clergat secular com a aliat enfront de les pretensions del monestir.

⁴ Havia estat nomenat per presentació de Felip V el 1705. Acabada la guerra va ocupar importants càrrecs de l'administració borbònica. L'*Abaciologi* el qualifica elogiosament, comparant-lo amb la gestió dels millors abats de la casa: «in defendendo et extirpanda pretensione consulum villae Rivipulli omnibus superatur» (Mascarella, «L'abaciologi», ob. cit., p. 46).

⁵ Carta al seu germà Francisco Javier, extractada per Antoni Llagostera, «Notes sobre els abaciologis de Santa Maria de Ripoll», *Annals del Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès*, 1995-1996, pp. 59-61, nota 137.

D'altra banda, la constitució humana i material de Sant Pere era d'origen ripollès, a diferència del monestir, els monjos del qual es reclutaven entre les famílies nobles del Principat –i de fora i tot, en els casos d'abats de presentació reial posteriors a la Nova Planta. Més endavant ens detindrem en la importància d'aquest fet.

En tercer lloc, és lògic veure en l'intent d'allunyar-se del poder abacial per part del poble –i dels procuradors de Sant Pere– una aproximació d'aquests a la corona, cosa que afavoria de retop els interessos regalistes.

En un quart terme, però no pas menys important, hi podem assenyalar tota la qüestió econòmica subjacent. La desfeta de les finances eclesiàstiques tradicionals ja va ser abordada en el concili provincial de Girona l'any 1717, on es va tractar també de la necessària regulació de les comunitats. Les càrregues impositives de l'Estat entren en col·lisió frontal amb els privilegis eclesiàstics: el cadastre, instituit progressivament entre 1719 i 1730; o els inventaris de les rendes eclesiàstiques de 1744 són símptomes prou clars de la intromissió estatal.

Però al marge de les imposicions que arriben fins a amenaçar la immunitat dels béns de l'església, trobem efectes col·laterals de la pressió tributària a partir de la guerra de Successió i de la victòria borbònica: per exemple repercuteixen en la percepció d'adventicis o ventures (rendes no fixes obtingudes per serveis com enterraments), que a la parròquia de Sant Pere va fer fallida estrepitosa «por los muchos trabajos que padecen y no llegan al tersio de las que se hacían en los años antecedentes, y particularmente en Ripoll, que han quitado el trabajo de armas, que es lo que en más consiste». En efecte, si fem cas d'aquesta *Información*, les relacions d'adventicis percebuts per la comunitat va patir una davallada espectacular:

Anys	1701:	900 lliures	7 sous
	1707:	1691 lliures	12 sous
	1709:	1761 lliures	12 sous
	1711:	2015 lliures	sous
	1719:	967 lliures	4 sous
	1722:	734 lliures	5 sous
	1723:	680 lliures	15 sous ⁶

⁶ Arxiu de Sant Pere de Ripoll, carpetes de signatura AK. 1721-1729 III. *Comunitat. Plets amb el monestir*. El document no és datat, i algú l'ha suposat de 1724.

S'imposava, doncs, un control dels esmerços de les rendes, que l'abat Copons va intentar sobre la comunitat el 1745 –a partir de l'inventari oficial–, sense obtenir els fruits desitjats. Una segona mesura, més radical, consistia a reduir el nombre de comunitaris. El 1707 hi pertanyien 69 capellans; el 1724 són 52 (42 residents); vint anys més tard, cap al 1745, es van aproximar a una vintena de capellans, els tres domers i un organista, xifra que les orientacions econòmiques del monestir indicaven com a viable.⁷

La viabilitat econòmica topava, però, amb dues resistències. L'una era interna i pertany al terreny simbòlic: les necessitats i el decòrum dels serveis religiosos reclamaven la dedicació d'un nombre de personal adient. Aquest va ser un dels arguments esgrimits per part dels que aspiraven a ser admesos als ordres i a la comunitat.⁸

L'altra oposició partia de les estratègies econòmiques diguem-ne més domèstiques d'algunes famílies ripolleses. No només pel que fa a les "capellanies de sang", de fet privilegiades per patronats i benifets instituïts, fundats i dotats per grups familiars procedents de la noblesa o d'una mà mitjana acomodada; sinó també pel consuetudinari accés de membres de sectors subalterns, que a penes acabats els estudis a Ripoll i abans de l'ordenació havien aconseguit tradicionalment l'admissió, prèvia la superació d'un examen d'idoneïtat.

Actualitzar aquest estat de coses, amb el transcurs dels anys, els canvis econòmics subsegüents i les dificultats econòmiques del mateix monestir, havia esdevingut necessari per a la institució, encara que fos altament impopular. Les primeres passes es van iniciar el 1743, amb una consulta sobre reduccions de misses, i es va arribar a terme amb el *Decreto general de uniones, supresiones y aplicaciones de los beneficios incongruos*, publicat per l'abat Josep d'Oriola i de Tord i aprovat per Reial Decret el 27 d'abril de 1773.

⁷ Arxiu de Sant Pere, signatura AK, *passim*.

⁸ Un exemple prou clar es pot llegir a la *Legal demonstracion analitica por el Doctor Eudaldo Coll, Presbitero oriundo de la Villa de Ripoll del recurso, que como a tal tiene pendiente en la Real Sala preside el Noble Señor Don Francisco Montero. En la causa que sigue con el venerable Abad, su Convento, la Confraternidad de todos los Presbiteros Seglares de la Parroquial Iglesia del Apostol San Pedro, y otros, todos de la misma Villa: para haver de ser admitido necessariamente à la dicha Confraternidad, con la percepcion de sus distribuciones quotidianas, y demás emolumentos*, Barcelona, 1759.

Un exemple sintètic: els enterraments

Basti, com a botó de mostra de la contesa d'interessos oposats, la consideració d'uns fets originats a principis de 1707 per sengles funcions funeràries. No havia arribat encara el moment àlgid de la crisi, però la situació econòmica, social i representativa del monestir va precipitar els esdeveniments.

El primer és el cas de l'enterrament de don Narcís Descatllar, marquès de Besora. El seu cadàver va quedar dipositat a finals de febrer a "lo Palau" [abacial?], casa habitada per seglars i, per tant, tècnicament *extra claustrum*. Atenent a les constitucions gregorianes i a allò que havia disposat el concili de Trento, la comunitat del monestir no podia acudir processionalment a recollir-hi el cadàver sense la presència del responsable parroquial. Per tant, davant la imminència del fet, la comunitat de domers i preveres va presentar una protesta davant el vicari general del monestir. En desconeixem el desenllaç, perquè el plec on consta el descàrrec, copiat el 1713, indica que no es va trobar la resposta.⁹

El que sí que coneixem en detall és la confrontació provocada per l'enterrament de Margarida Illa i Comerma, muller del notari ripollès Francesc Illa, ciutadà honrat de Barcelona. La comunitat del monestir anava a enterrar-la el dia 18 de gener; en ser davant el cementiri, els va ser impedita violentament l'entrada per gent de Sant Pere. Van haver de traslladar el cadàver a Vallespirans, parròquia distant uns cinc quilòmetres de la vila, i dipositar-l'hi fins a l'octubre del mateix any, en què van demanar la presència d'un oficial reial que assegurés la tranquil·litat de la funció. Carles VI va dictar una Reial Provisió el 8 d'octubre on ordenava l'assistència de comunitaris al funeral, que va ser acatada amb reserves pels de Sant Pere el març de 1708.¹⁰

Va transcórrer més d'un any, doncs, en què les disputes entre les dues parts van afectar a interessos de tercers (o no tan tercers, si tenim en compte que la noble família Descatllar havia proporcionat tradicionalment monjos al monestir; i els Illa n'havien estat notaris i funcionaris).

La divisió del poble

De tota manera, esdeveniments públics d'aquesta mena promovien l'escàndol i augmentaven la divisió de partits presos pel poble, que ja es

⁹ Arxiu de Sant Pere, signatura AK. *Plets amb el monestir. Vària 1706-1710.*

¹⁰ Arxiu de Sant Pere, signatura AK. *Plets amb el monestir. Vària 1706-1710.*

trobava separat en dos bàndols des del segle XVII, com havia passat en d'altres viles de senyoriu abacial: els partidaris del monestir –familiars de monjos, arrendataris dels drets dels oficis o bé càrrecs de la jurisdicció, etc.– que s'anomenarien “cugots”; i els contraris, grups emergents i inconformistes, que tenien un bon suport en l'església de Sant Pere.

D'aquests darrers, un exemple de lluitadors infatigables el constitueix la família Gasch, un membre de la qual retrobarem citat més endavant en el text en octaves.

Sebastià Gasch va ser notari de la comunitat de Sant Pere fins al 1729, en què per la seva avançada edat va ser substituït en el càrrec. El desembre de 1698, essent escrivà de la cúria del deganat de Ripoll –dependent del bisbat– va ser detingut pel que sembla una denúncia civil interposada per tercera persona. Curiosament, però, en la correspondència del bisbe de Vic, es consulta sobre la possibilitat d'acollir-lo a la immunitat eclesiàstica, cosa que fa pensar en una necessitat imperiosa de protecció.¹¹ El compromís polític de Sebastià Gasch es posa de manifest amb la creació d'Universitat el 1707, quan per designació directa de Carles VI se'l nomena secretari vitalici de la institució.¹²

El seu fill, Josep, treballava com a escriptor jurat amb el seu pare el 1728, en afers de Sant Pere. I el retrobem significativament encapçalant un pediment a l'Audiència el 22 de desembre de 1758, a propòsit de qüestions jurisdiccionals contra l'abat; i encara promovent un plet el 1769 contra l'abat i les seves prerrogatives, i sol·licitant sense compliments l'abolició del domini senyorial.¹³

Encara cap a finals de segle sabem que un tal Pelegrí Gasch, vocal elector, va ser perseguit pels partidaris de l'abadia arran de la reducció per part del monestir de l'almoïna pública anomenada “del Corter”.¹⁴

¹¹ Arxiu de Sant Pere, H-III, f. 32; Vic, Arxiu Episcopal, lligall 989, s.f.

¹² Vegeu-ho a Jordi Mascarella, «Domingo Portusach, un memorialista ripollès entre els segles XVII i XVIII», *Annals del Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès 1999-2000*, p. 76.

¹³ Arxiu de Sant Pere, [10.3.1.28]; Arxiu de la Corona d'Aragó. *Real Audiencia. Acordadas*. Reg. 564. F. 106-113, 18 de maig de 1769. (Citat per Torras i Ribé, *La lluita*, ob. cit., pàg. 7)

¹⁴ Arxiu de Sant Pere. Signatura: ag, *Papers Portusach*. El contenciós per aquesta almoïna, que cal interpretar com un epígon de part de les tensions que hem apuntat i del progressiu empobriment del cenobi, va ser descrit per Gonçal Cutrina en l'article «L'almoïna del Corter», *Annals del Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès, 1989-1990*, pp. 141-155, a partir de documents de l'Arxiu Municipal de Ripoll, que coincideixen amb els particulars de Portusach (especialment, p. 153).

Sembla evident que en un context tan complicat, en què les principals institucions eclesiàstiques s'enfronten entre elles; amb unes intervencions no sempre clares del poder reial, interessat alhora en la pau social i en l'increment de les regalies; amb uns posicionaments molt marcats, a favor de l'un o de l'altre, d'amplis sectors de la població ripollesa; en aquest context, doncs, no podem menystenir el pes de les aportacions individuals o familiars, sovint les més difícils de rastrejar. No es tracta només d'abordar «creences individuals compartides», com ponderava Burke en un article ja clàssic, sinó d'accions i comportaments personals identificats i justificats històricament.¹⁵

2. Presentació del text

El resum anterior pretén només familiaritzar el lector amb les dades historicopolítiques més rellevants per situar el text. Amb el bagatge precedent, hem d'advertir d'entrada que aquest no és un al·legat ni una proclama de caràcter “revolucionari”, comparat amb testimonis de la segona meitat o de finals de segle XVIII. La situació al voltant de 1756 no permetia uns plantejaments gaire rupturistes amb l'ordre establert. Fins i tot hem vist que el govern polític representatiu concedit als habitants de Ripoll resultava fortament tutelat per l'autoritat senyorial.

A més, i com a segona causa que implica moderació en la possible crítica, hem d'assenyalar el que sembla la denominació d'origen. Pel contingut es desprèn que el redactat procedeix d'una de les parts en contesa: els partidaris de la vila, amb la participació probable d'algun membre de la comunitat de preveres. Per tant, malgrat un posicionament crític més o menys distanciat i fins irònic, advoquen per la salvaguarda de la legitimitat d'un cert guiatge eclesiàstic —un dels punts que resultaria obertament criticat pels sectors més radicals d'anys a venir.

Les octaves anònimes

Els 192 versos de les octaves es conserven en un volum manuscrit de la biblioteca de Catalunya (ms. 391). Aquest conté en primer lloc una còpia del cèlebre *Cas raro de Pere Porter*, obra setcentista coneguda també com *Viatge a l'infern*, molt llegida al segle XVIII. Segueixen els versos que publiquem, que comencen al foli 23r (foliació moderna) i acaben al 27v. Completen el volum unes quartetes sobre esdeveniments polítics

¹⁵ Peter Burke, *Formas de historia cultural*, Madrid, 1999, p. 216.

ocorreguts a Mataró (folis 28r a 37v) i dos folis en blanc. Si cal buscar unitat entre aquests materials en principi prou heterogenis, es podria assenyalar un comú interès en la crítica a la mala gestió de determinades institucions públiques, entre elles l'administració de justícia i el notariat. El volum no esmenta cap atribució ni indicació de propietat, però res no ens pot fer pensar en un origen ripollès.

Com que no tenim notícia de l'existència de cap altra còpia ni publicació impresa dels versos que tracten el tema de Ripoll, hem hagut de prendre'ls com a únic testimoni per fer-ne l'edició. D'altra banda, els errors són escassos i podem conjecturar que la transmissió del document parteix no gaire allunyada de l'original o d'una impressió fiable. En canvi no podem pensar en una transcripció de l'oral, tot i l'interès a confegir una composició "popularitzant".

L'anonimat explícit i les estrofes finals, en què es disculpen les possibles ofenses, participen d'aquest gènere de composicions, pensades fins i tot per a una recitació presencial dels interessats. Els recursos emprats, des de l'heptasíl·lab a la rima alternada als versos parells, redunden en aquesta direcció, tot i que una lectura atenta de la composició confirma la hipòtesi que hi devia intervenir més d'una mà, alguna de les quals més hàbil per a la versificació (com es veu en la rima que lliga els versos 4 i 5 en algunes estrofes distingibles temàticament).

La identificació d'algun dels episodis argumentals, assenyalats a les notes, i l'omissió d'altres dades que haurien pogut figurar-hi, apunten cap a una redacció datable de finals de 1755 o inicis de 1756.

3. Conclusió

Abordem, amb la publicació d'aquest text, un cas particular i en certs aspectes atípic. La informació que ens proporciona i la forma com la pretenia transmetre ens fan adonar de la dificultat de conservació de la poesia circumstancial; però alhora resulta molt il·lustrativa dels múltiples motors que operen en els processos de canvi, encara que es tracti d'un canvi a escala reduïda. Els esdeveniments, molt individualitzats, hi són interpretats en funció no només d'una creença abstracta o d'una tendència ideològica, sinó també des de l'experiència individual i la consciència d'historicitat. I aquesta interpretació és la que el text relança, per contribuir a la difusió d'idees i crear estats d'opinió entre receptors que han participat en els fets pretextuals. No es tracta en cap cas d'un text de literatura "poètica", sinó de literatura comentarística implicada en una de

- perquè'ls llévan lo govern.
 Si ag[u]essen ben governat
 no seria estat això:
 ells que's cúydian de la iglésia, [15]
 que és de llur obligació.
- 3.- Fins ara los ha rehixit
 (no hi ha cap abilitat),
 que'l poble estava adormit;
 ara se és ben despertat. [20]
 [f. 23v] Viva al Doctor Joan Prat,
 que sempre se és preferit
 que bestrauria als diners
 per lo Decret de Madrid!
- 4.- Lo Decret ja n'és arribat, [25]
 y ben despatxat del Rey.
 Viva, viva Don Fernando,
 que de ell vindrà lo remey!
 Tot Ripoll vol ser del Rey!
 No agraviant al señor, [30]
 nosaltres volem cumplir
 la nostra obligació.

19-20 La metàfora del desensonyament havia estat molt popular en la literatura propagandística a l'entorn de la guerra de Successió, amb els antiborbònics *Despertador de Catalunya* (Barcelona, 1713) o *Via fora els adormits* (1734), o amb el felipista *Despertador cristià i polític* (c. 1711). La imatge s'havia aplicat també a l'espíritual almenys des del segle XVI, i continuava vigent com en l'anònim i popular *Harmoniós despertador dels Pecadors* (1754). En el cas ripollès podria al·ludir, però, a un conflicte local: el rellotge instal·lat a la torre del monestir a principis de segle, tan impopular que el Reial Decret de concessió d'Universitat el 1707 dedicava un capítol a protegir-lo.

21 Joan Prat, apareix com un actiu membre de la comunitat de Sant Pere a partir de l'any 1746. El 1750 exercia el càrrec d'arxiver, que va ocupar fins al 1753. Aquell any se l'elegeix bossar i, el següent, clavari. Cal veure en això l'al·lusió al tema econòmic? El 1755 i 1756 era procurador general, i el 1757 oïdor de comptes. Secretari de 1759 a 1762, i torna a ser bossar entre aquest darrer any i el 1765.

22 preferit] proferit, ofert, manifestat públicament.

25 Vers hiper mètric: hi sobra la /n/ expletiva.

27-28 Ferran VI va atorgar la Reial Cèdula el 10 de gener de 1755.

30 señor] i.e., senyor jurisdiccional, en aquest cas l'abat del monestir.

- 5.- Viva lo *Doctor* Joseph Jolis,
 puix s'és tan ben aportat!
 A la ciutat de Barcelona [35]
 ell hi és molt ben estimat,
 y ab tot quant s'és posat
 may ha quedat malament,
 perquè és home que ho mereix,
 y alcansa lo que pretén. [40]
- [f. 24] 6.- Viva lo *Doctor* Joseph Gosch!
 Viva lo Carbonell després!
 Anaren en Barcelona
 ben provehíts de diners, [45]
 com ells tenen la procura
 per fer despatxar los papers;
 y tota la vila los diu
 que no se espàntian per res:
- 7.- Que no·ls faltaran diners,
 y Déu nos ajudarà [50]
 perquè lo que ns toca de dret
 ningú nos ho pot quitar,
 y nos volem defensar
 solament tingam rahó.
 Déu nos tinga de sa mà [55]
 y sant Eudalt, nostre Patró!

33 No hem pogut identificar clarament aquest individu, que suposem de família ripollesa en tenir constància de diversos sacerdots i armers amb aquest cognom. Pot tenir alguna relació amb el conegut impressor del mateix cognom, també establert a Barcelona?

41 Així transcriu el manuscrit el cognom Gasch que ja hem ressenyat en l'apartat introductori.

42 Segurament es tracta de Josep Carbonell, domer tercer de Sant Pere l'any 1753.

56 Vers hipermètric. Som davant d'una conjunció inicial en anacrusi? Una altra explicació podria raure en el nom del sant, conegut popularment al Ripollès per la reducció "Ou" (sant Ou). Si aquesta hagués estat la forma original, la correcció a "Eudald", que provocaria la hipermetria, denotaria un afany més purista o, segurament, l'interès per divulgar el text més enllà dels límits comarcals.

- 8.- Y vós, Maria santíssima
de la Congregació,
no·ns deixau deseparats
en esta ocasió! [60]
Nosaltres no pretenem
[f. 24v] sinó lo que és lley y rahó:
primer volem ser del Rey,
després serem del señor.
- 9.- Comensarem primerament, [65]
després direm lo demés:
los capellans fills de vila
han de rondar per los carrers.
Y ab los nostres diners
ells nos volen governar, [70]
y fan venir los forasters
a menjar nostre pa!
- 10.- La gent estan molt cansats
y no poden suportar [75]
que qualsevol fill de vila
se podia ordenar
ab lo abono de *Sant Pere*,
solament fos ben lletrat;
y molts anys ha que veïen
no·n volen ordenar cap. [80]

58 Es refereix a la Congregació de la Immaculada Concepció, molt activa el segle XVII i que va erigir una nova capella entre els edificis de Sant Pere i del monestir a principis de segle XVIII. En aquestes dates hi podia ingressar qualsevol home fill de la vila.

65 Vers hipermètric. Es corregiria amb l'ús del temps present, "Comensem", més adequat.

72 Vers hipomètric.

79 La dièresi que proposem és conjectural. És cert que no hi apareix la grafia "y", però tampoc l'habitual "h" hiàtica. En qualsevol cas, l'opció que hem seguit afavoreix el còmput sil·làbic.

80 Al·lusió al problema de les admissions, ja comentat a l'apartat introductori. En concret, el 1730 l'abat havia permès el nomenament de capellans forans; i el 1747 va presentar recurs contra les set admissions fetes per la pròpia comunitat de Sant Pere.

- [f. 25]
- 11.- Alguns testimonis falsos
són causa de tot això,
però ells arribaran
a una perdició.
Perquè Déu ja té promès [85]
que al que jura falsament
trobarà lo Cel tancat
y al infern tindrà torment.
- 12.- Sols aguessen ordenat [90]
los pobres estudiants,
y aguessen fet entrar
a San[t] Pere als capellans
los besarian las mans.
No ls auria<n> costat res!
Però en lloch de anar al endret [95]
ho han fet an al revés.
- 13.- Mirau lo que pretenia[n]
los miñons del monestir:
deu capellans forasters
ja ls haurían fet venir. [100]
Per fer-los entrar a San[t] Pere
y tenen poca rahó,
y an als pobres fills de la vila
los fèyan anar a racó.
- [f. 25v]
- 14.- Los monjos se han perdut, [105]
y també lo *Senyor* Abat,
quant tragueren de *Sant* Pere
sense amor ni pietat
als capellans fills de vila;
de forasters n'i han posat: [110]

81-88 La referència al fals testimoni és un motiu literari molt popular del moment, arrancat de la realitat jurídica i processal contemporània. Per exemple, en els coneguts versos del *Divino* o *Contrapàs llarg* s'arriben a subministrar apòcrifament al judici de Crist!: «testimonis falsos trobaren / que jurassen falsament».

103 Vers hiper mètric. Si el comparem amb els nùms. 67, 75 o 109, veiem que hi sobra l'article femení "la".

- jo no sé per quina causa
fan tant grans parcialitats.
- 15.- La obligació que tenen
los minyons del monestir
y també lo *Senyor Abat*, [115]
si ells la vòlan cumplir:
han de mirar per los vassalls
sens donar-los interés,
que primer són los de casa
que no pas los forasters. [120]
- [f. 26] 16.- Bé se han regalat
de governar a llur lley!
Penso que hauran acabat
ab doctor Joan Rossell. [125]
Y ells tampoch no volían
obehir als ordes de Rey:
promptament recorregueren;
ja s'i ha posat remey.
- 17.- Lo señor Joan Rossell
venia determinat [130]
per ser domer de *Sant Pere*
sense cap dificultat;
y no-l volían admètrer!
Poch treball li han donat,
perquè al cap de tres semmanas [135]
arribà ben despatxat.
- 18.- Luego que va arribar,
lo doctor Joan Rossell
anà a trobar al prior,
que n'és *Don Jaume Graell*. [140]

121 Vers hipomètric.

124 Joan Rossell, protagonista de la facècia dels versos següents, va obtenir la doma tercera acudint al patronat reial. Va ser nomenat a Aranjuez, el 22 d'abril de 1755. (Arxiu de Sant Pere, sig. AE. *Indice generals de tots los actes*, p. 11)

140 Desconeixem la identitat d'aquest personatge.

- per las festas de Nadal
 Don Domingo y al Nen
 sobres de un arrendament
 se varen ben barellar;
 però al Nen a Don Domingo [175]
 molt bé las hi va ventar.
- 23.- Y a vós, gloriós *Sant Pere*,
 que del Cel teniu las claus,
 tot lo poble vos suplica
 perquè de Déu alcansau: [180]
 deu-nos una bona pau
 y una bona quietut,
 que monjos y capellans
 estígan sempre avinguts.
- [f. 27v] 24.- Los qui han dictat la cansó, [185]
 si ha ningú han agraviat,
 ja ne'ls demanam per[dó]
 de cor y de voluntat;
 ells diuhen la veritat
 del qu'és passat y present,
 y Déu nos vulla donar
 lo que ns és convenient.

Finis

169-176 Desconeixem en què va consistir més exactament aquest episodi. Amb el nom Domingo trobem en aquestes dates diversos càrrecs que hi podrien escaure: Domingo de Sabater, paborde de Berga; Domingo Vinyas, batlle, etc.